

Afb. 1 – Uittreksel uit een boskaart van 1782 waarop het kasteel van Schönfeldt te zien is.

Het kasteel van Schoenfels

De “heerlijke” betrekkingen evenals de bouwgeschiedenis van de donjon gaan ver terug in de tijd. Geen enkel bouwwerk van die aard kan worden vergeleken met die donjon, een staaltje van middeleeuwse architectuur.

Door Romain Schaus *

Het dorpje Schoenfels

Het plekje Scindalashheim, in de nabijheid van Caldebrunnam (Kolbach) en op zowat 12 km van de huidige stad Luxemburg, duikt voor de eerste keer op in 846 in een document van de bisschop Hetto van Trier ten gunste van deken Marcuardus van de Abdij van Prüm. Er mag worden aangenomen dat de Sint-Maximinabdij van Trier de eerste grondeigenaar in Schoenfels was en dat ze tevens over “heerlijke” rechten beschikte. Dat kan worden afgeleid uit een document uit 1196. We weten evenwel niet wanneer noch hoe die abdij in het bezit kwam van Scindalashheim.

Later, in 1150, treffen we de naam Schonevels aan in een akte van de abdij van Echternach. In de loop der eeuwen ondergaat dat toponiem tal van wijzigingen: Schindelzein (1156), Schindelce (13^e eeuw), Scindelce (1239), Schindeltz (1434), Schindefeltz (1498), Schindviltz (1503), Schindfels (1506), Schinveltz (1517), Schonfels (1574); het komt in

nog ander vormen voor: Schindleech, Schindals, Schinfeltz, Bellroch, en uiteindelijk ook als Schinfeltz en Schönfeldt rond 1766.

De naam komt vermoedelijk voort van *scindula* – soort van dakspaan die ter plaatse zou zijn gemaakt –, van *Schindel* of *Schinder* (kanthouwer), in dat dorp uitgeoefend beroep.

HET KASTEEL VAN SCHOENFELS Eerste sporen in de 16^e eeuw

De burcht zou wel eens in het begin van de 10^e eeuw ontstaan kunnen zijn. Toen maakten roversbenden uit Hongarije het Duitse keizerlijk grondgebied onveilig en drongen ze via de Rijn en Moezel ook binnen in onze streken. Om zich tegen die aanvallers te beschermen, was de Frankische adel verplicht versterkte woningen op te trekken. Niet alleen de Hongaren, maar ook de Noormannen maakten zich immers schuldig aan moorden en plunderingen (Afb. 1).

Over de “heerlijke” betrekkingen en

de bouwgeschiedenis van de burcht is maar weinig bekend. In 1182 duikt de naam van een zekere Théodoricus de Schonevels op, patroniem dat zou kunnen verwijzen naar Schoenfels.

Nauwkeuriger documenten lijken afkomstig te zijn uit het klooster Marienthal. In het charter waarin de stichting van Marienthal door gravin Ermesinde in 1237 wordt vermeld, wordt Schoenfels aangehaald onder de naam Schindeleck.

In 1278 verschijnt een zekere Gertrudis, weduwe van ridder Hermann de Veldenz en zus van Godfried van Brandenburg. Ze wijst het grondbezit uit haar erfenis van moederszijde toe aan haar neef Jean de Schmitburg, met uitzondering van de eigendommen van Schoenfels. De familie Schmitburg is afkomstig uit dezelfde stam als de heren van Hollenfels en Brandenburg. Volgens het bovengenoemde testament waren de heren van Schoenfels verbonden met die geslachten evenals met de adel, en maakten ze zo deel uit van de oude Luxemburgse adel.

De aanspraken op het eigendomsrecht van de monniken van Sint-Maximim in Schoenfels vormen evenwel een rode draad gedurende al die jaren. De adellijke heren van Schoenfels spelen in feite slechts een ondergeschikte rol in onze nationale geschiedenis. Ze waren lid, zoals ik zo-even vertelde, van de oude Luxemburgse adel, maar niet van de hoge adel: in 1214, ter gelegenheid van het huwelijk van Ermesinde met Walram, hertog van Limburg en markgraaf van Aarlen, was wel de voltallige hoge adel aanwezig maar geen enkele vertegenwoordiger van de heerlijkheid van Schoenfels.

De heerlijkheid van Schoenfels heeft nooit genoten van het recht op hogere rechtspraak. In geval van een strafbaar feit, kon het vonnis, onder het justitiekruis, ter kennis van de betrokkene worden gebracht, maar niet in Schoenfels worden uitgevoerd. De delinquent

moest naar de andere kant van de brug van Mersch worden gebracht en worden uitgeleverd aan de provoost van de stad Luxemburg, die het vonnis wel mocht uitvoeren. De heren van Mersch beschikten over de opperste rechtspraak en hadden bijgevolg het recht de galg te gebruiken voor de terdoodveroordeelden; die bevond zich op de Merscher Berg.

In 1291 legde Ferri (of Friedrich) von Schoenfels een versterkte binnenplaats aan, omgeven door verdedigingswal-

len, vergrootte hij de donjon en bracht hij zo een constructie tot stand die vergelijkbaar is met een vestingwerk in Schoenfels. De geschiedenisboeken vertellen ons niet dat Ferri die enorme donjon met een oppervlakte van 19 m x 16 m en een hoogte van 21 meter liet optrekken (AFB. 2).

Dat kasteel had slechts een beperkte strategische waarde. Net als het kasteel van Pittange beschermde het de omgeving van het kasteel van Mersch omdat het uitgaf op de vallei van de rivier Mamer, die net als de aangrenzende heuvels, ingenomen was door dichte bebossing, waar een eventuele vijand zich gemakkelijk kon schuilhouden.

In 1304 komt de naam van Philippe de Schoenfels tevoorschijn. Die is een vazal van de Luxemburgse graaf Hendrik VII, eerste Luxemburgse keizer van het Germaans-Romeinse rijk (1308-1313).

Door zijn huwelijk met de dochter van Philippe komt Anselm d'Ansembourg in het bezit van de heerlijkheid Schoenfels en door nalatenschap eveneens van de heerlijkheid van Sanem. Op 16 maart 1364 delen drie van zijn zonen onder elkaar de erfenis; Didier de Sanem wordt de nieuwe heer van Schoenfels en plaatst die onder het wapen van Sanem. In het begin van de 15^e eeuw komt de burcht – vermoedelijk door verpanding – toe aan een zekere Diederich Gud, mede-eigenaar van het versterkte kasteel van Larochette.

Rond 1464 is Johann von Püttlingen waarschijnlijk de heer van Schindels. In 1520 wordt de heer van Schinfeltz (andere benaming voor Schoenfels) burgemeester van Grevenmacher en Remich, een functie die hij 26 jaar lang uitoefenen. Bij zijn overlijden werd hij vervangen door Heinrich Schlieder von Lachen (ook Schloeder von Lachen genoemd). Hij bezat het leengoed, met inbegrip van het

kasteel en het dorp, een molen, een hoeve, een schaapskooi “uff den Bergh gelegen” samen met alle hem toekomende gronden alsook een boerderijwoning, met inbegrip van het domein genoemd “Duerenthal”, bezittingen die hij ofwel had aangekocht, ofwel had gekregen van Marguerite von Püttlingen, zijn echtgenote.

Het oude wapenschild van Schindfeltz, een gekroonde en gewapende leeuw op verzilverde achtergrond, is niet meer

AFB. 3 – Wapenschild van de heren van Schoenfels.

te zien op de muren van de burcht aan het eind van de Middeleeuwen (AFB. 3). De nieuwe heren gebruikten andere heraldische sovereigniteitsymbolen op hun schilden. Het wapenschild aan de ingang van de donjon getuigt daarvan (AFB. 4).

De huidige configuratie van de donjon is vermoedelijk het werk van Heinrich Schliederer (of Henri Schloeder) van Rijnland, zoals wordt aangegeven door de datum 1536 in de bovenhoek van een van de torentjes (AFB. 5). Het is niet

◀ AFB. 2 – De donjon van Schoenfels, tekening van Serge Weis, Mersch.

AFB. 4 – In steen uitgehouwen wapenschild van de familie Schloeder von Lachen, heren van Schoenfels (Foto R. Schaus, januari 2015).

Afb. 5 – Oude foto van het kasteel.

bekend of de donjon tijdens zijn leven of door een van zijn afstammelingen werd voltooid.

Wat betreft het wapenschild van Schliederer von Lachen, dat van Gérard Frédéric de Lachen, heer van Schoenfels (1664), kreeg de volgende beschrijving: “sabel met zilverbalk opgevuld met drie koeken” (Afb. 6).

De Schliederers waren actiever in Luxemburg dan in hun land van herkomst. Leden van die familie werden ofwel religieuzen in Luxemburgse kloosters ofwel geestelijken in de regio Francië-Beieren-Schwaben, of ook nog officieren in Beierse regimenten. Een dichte neef, Gerhard Friedrich, heer van Schoenfels, nam het beheer van de belastingen op zich. De familie Schlieder von Lachen stierf uit met baron Karl Friedrich op 2 november 1791 (Afb. 7 & 8).

Afb. 6 – Recente foto van het kasteel (Foto R. Schaus, januari 2015).

Afb. 7 – Foto van een van de hoektorentjes (Foto R. Schaus, januari 2015).

De Franse periode

Het feodale kasteel van Schoenfels, dat niet echt van strategisch belang was, werd in 1683 ontdaan van zijn vestingwerk door de Fransen onder leiding van Maarschalk Créqui, ter voorbereiding van de aanval op het fort van Luxemburg in het begin van het jaar 1684. In 1685 werd het kasteel gedeeltelijk met de grond gelijk gemaakt door de Franse generaal Boufflers op bevel van Lodewijk XIV.

Aan het eind van de 17e eeuw wordt Schinfeltz bestuurd door twee heren: Charles-Anton Schlieder von Lachen en Theodor von Neunheuser, ontvanger-

generaal van de hertog van Luxemburg evenals Pierre François de Gaillot, die sinds 1741 ontvanger-generaal van Luxemburg was (Afb. 9).

Volgens de ridder-bisschop van de *Basse Moûturie* kwam de heerlijkheid kort daarna in het bezit van de familie Schloeder nadat ze even in handen van de Prinards was geweest.

Het kasteel en het dorp werden op 22 juni 1690 door een brand geteisterd tijdens een twist tussen Th. von Neunheuser en de heer van Brandenburg. In die tijd was Neunheuser mede-eigenaar, terwijl zijn erfgenaam, Christophe Ernest von Neunheuser,

Afb. 8 – Wapenschild op het plafond vòòr restauratie (Foto R. Schaus, augustus 2003). Afb. 9 – Wapenschild op het plafond na restauratie (Foto P. Schaul, oktober 2014).

Afb. 10 – Prent met de heerlijkheid van Schinfeltz (Schoenfels) in het midden van het beeld. Tekening van Hubert-Jaillot, Geograaf van de Koning, 1736.

Afb. 11 – Tekening van de donjon van Schoenfels door Nicolas Liez, 1834.

Afb. 12 – Foto van het kasteel van Schoenfels in het begin van de 20^e eeuw.

Afb. 13 – Derde verdieping van de donjon van Schoenfels (Foto R. Schaus, augustus 2003).

zich “heer van Schoenfeltz” liet noemen (Afb. 10).

De Oostenrijkse periode

Vanaf maart 1759 gaat de heerlijkheid over op Pierre François de Gaillot de Genouillac door zijn huwelijk met Marie-Catherine de Neunheuser. Later hebben de families Schloeder en Neunheuser zich met elkaar verzoend aangezien de laatstgenoemde de enige eigenaar was en Christophe Ernest de Neunheuser zijn dochter Marie-Catherine de Neunheuser, “vrouw van Belleroche”, had aangewezen als enige erfgename van het kasteel en de heerlijkheid Schoenfeltz. Zoals we

Afb. 14 – Gerenoveerd gedeelte van het plafond op de benedenverdieping (Foto P. Schaul, oktober 2014).

hebben gezien, ging die een huwelijk aan met een afstammeling van het adellijke geslacht van Gascogne, een van de oudste adellijke families van Frankrijk. Ze ging daarna wonen in Namen. Haar echtgenoot was de zoon van de adellijke schepen van Namen, Pierre Jacques de Gaillot, commandant van een infanterieregiment van de graaf van Ansembourg ten dienste van keizerin Maria-Theresia van Oostenrijk. Later duikt hij op als adviseur-ontvanger-generaal van de bijstand en *subcides* van het hertogdom Luxemburg en het graafschap Chiny, een situatie dus die identiek is aan die van zijn schoonvader en de vader van de laatstgenoemde. Drie kinderen werden geboren uit het huwelijk met Marie-Catherine de Neunheuser: Romain de Gaillot, markies van Genouillac, kapitein-provoost, echtgenoot van Marie-Louise de Cassal, dochter van baron de Cassal-Bomal en Marie-Anne de Biber; M.J. Alexandrina de Gaillot, geboren

in Luxemburg en sinds 1773 getrouwd met André, Ghislaine, Joseph Ysebrant, heer van Lendonck, Malaise et Douvrin; en Rosalie de Gaillot, die huwde met H.G. de Machray. Op 15 juli 1771 wordt op het kasteel van Schoenfels Joseph de Gaillot geboren, zoon van Romain de Gaillot de Cassal. Op 2 september 1796 neemt Joseph vrijwillig dienst als cadet bij het Oostenrijkse regiment “Deutschmeister”. Hij komt vervolgens in het kamp van de Fransen terecht: op 13 november 1803 vecht hij in de voorste gelederen van het 112^e Franse linieregiment. Het is bekend dat artikel 3 van het vredesverdrag van Campo Formio, ondertekend in 1797, militairen in dienst van het Oostenrijkse leger de toestemming gaf de overgang te maken naar het infanterieregiment van de eerste consul (Napoleon) met behoud van de graad die ze in het Oostenrijkse leger hadden. Ongeveer 70 personen van het hertogdom zullen daarvan gebruikmaken om zich aan te sluiten bij het 112e linieregiment. Een tiental officiers kreeg de graad van commandant, waaronder Joseph Gaillot de Genouillac de Schoenfels.

De laatste feodale heer, Léopold de Gaillot, was commandant in het Oostenrijkse regiment Bender, het leger dat het fort van Luxemburg innam tijdens de bezetting van 21 november 1794 tot 7 juni door de Franse revolutionaire troepen.

Op 18 augustus 1813 verkoopt hij de bezittingen van Schoenfels à Jean-Baptiste Thorn-Suttor, advocaat en politicus en later eerste gouverneur van de provincie Luxemburg tijdens de Belgische periode.

Op 16 april 1832 werd Thorn aangevallen in het bos van de Schoenfels door de douanier Frappier evenals door andere handlangers op bevel van de broers Tornaco, leden van de tak Oranje. Hij werd meegenomen naar het fort van Luxemburg. Hij werd vrijgelaten op 23 november 1832 nadat de tegenstander, de “Belg” Ant. Pescatore, bankier en lid van de regeringscommissie, van hem een gijzelaar had gemaakt; die incidenten hadden bijna een oorlog teweeggebracht.

In 1840 verkoopt Thorn, de laatste gouverneur van de provincie, zijn kastelen van Schoenfels en Hollenfels aan de Belgische senator Jacques Engler. Twee jaar later werd het kasteel afgestaan aan zijn schoonzoon, baron Auguste Goethals (AFB. 11). In 1870 liet de laatstgenoemde een prachtig herenhuis optrekken naast de imposante donjon.

De Tweede Wereldoorlog

Tijdens de tweede wereldoorlog werden kinderen uit gemeentes uit het zuiden naar het dorp geëvacueerd. Op initiatief van de *Kreisleiter* Diehl werd het kasteel van Schoenfels door het hoofd van het burgerlijk bestuur (*Chef der Zivilverwaltung*) ingericht tot internaat; tot 100 leerlingen kregen er een onderkomen. Tijdens hun aftocht in september 1944 installeerden de Duitsers een militair hospitaal in het kasteel.

Na de bevrijding werd het kasteel van Schoenfels ingenomen door Amerikaanse eenheden, onder ander een tiental pioniers die een *water point* onderhielden vlakbij het brugje van Gosseldange teneinde het water van de Mamer drinkbaar te maken en eskadrons van de 9^e pantserdivisie; iets voor Kerstmis 1944 installeerde het hoofdkwartier van het 314^e artilleriebataillon

De vallei van de zeven kastelen

Het kasteel van Schoenfels is gelegen in de *Vallei van de zeven kastelen*, die de valleien van de Eisch en de Mamer omvat. Indrukwekkende burchten, forten, gedeeltelijk vervallen tot ruïnes, staan her en der in een landschap van weiden en bossen. Die kastelen zijn gedeeltelijk gerestaureerd; sommige kunnen worden bezocht. Tijdens heel wat wandelingen kunnen die restanten van cultureel erfgoed worden ontdekt en kan worden genoten van de rust en het vredige landschap in deze centraal gelegen regio in het Groothertogdom.

Inlichtingen over het wandelpad doorheen de Vallei van de Zeven Kastelen (37 km) kunnen worden verkregen bij de **Nationale Dienst voor Toerisme** (ONT) – BP 1001 – L-1010 Luxemburg – Tel: (+352) 42 82 82 – 1 – Fax: (+352) 42 82 82 – 38 – www.ont.lu of www.visitluxembourg.lu Het wandelpad maakt deel uit van het Nationaal Netwerk van Voetpaden van het Groothertogdom Luxemburg.

er zich onder het bevel van kolonel Daniel Minaham.

De familie Van den Poll, de La Haye, verwerft door erfenis het kasteel en de omwalling ervan, die in 1948 werden verkocht samen met het bos en de schaapskooi aan de houthandelaar Camille Weis. De laatstgenoemde stond in 1971 een deel van zijn aanwinst af aan de Luxemburgse Staat.

In 1976 werd het herenhuis naast de donjon, opgericht door baron Goethals - om onverklaarbare redenen - door de Luxemburgse Staat afgebroken (AFB. 12).

De heropleving van het kasteel

In het midden van de jaren 1970 was het kasteel van Schoenfels, “ingrijpend verbouwd zowel aan de buitenkant (door vensteropeningen gemaakt in de 19^e eeuw) als op de onder- als bovenverdiepingen”, nog altijd van opmerkelijk historisch en architecturaal belang. Toen omvatten de te nemen maatregelen “de verwijdering van de moderne, sombergrijze pleisterlaag van de gevels, de valorisatie van de onder de pleisterlaag verborgen architecturale elementen, het dringende herstel van de dakbedekking en de restauratie van de zalen op de verschillende niveaus rekening houdend met de bestemming die aan de donjon zal worden gegeven.”¹ Sinds 2010 wordt de donjon gerestaureerd door de Dienst voor nationale Landschappen en Monumenten. Het bouwwerk werd geconsolideerd, de kapconstructie werd volledig schoongemaakt en het dakgebinte werd gereviseerd. Enkele delen, waaronder het gebinte, werden al volledig gerestaureerd (AFB. 13).

Op het ogenblik wordt een oplossing

gezocht voor een probleem dat tijdens restauratiewerken werd ontdekt. De loze plafonds zijn zwaar aangetast door schimmels als gevolg van een lange periode van leegstand waarin de donjon niet werd verwarmd. Niet enkel de houten zoldering, maar ook de muren hebben schade opgelopen.

Volgens de meest recente beschikbare informatie zal de donjon worden ingericht tot kantoren voor het Bestuur Water en Bossen van Mersch of als toeristisch onthaalcentrum (AFB. 14).

*Voorzitter van de Amis du château de Schoenfels en secretaris van de Association des châteaux luxembourgeois.

Bibliografie

Mersch. Biller aus eiser Gemeng, Mersch, 2003, p. 231.
Schoenfels. Das Dorf und seine Geschichte, s.l., s.d., p. 3-33.
Châteaux luxembourgeois, Association des châteaux luxembourgeois, Luxemburg, 2009, p. 62-65.
 Coll. «Etudes historiques, culturelles et littéraires du Grand-Duché de Luxembourg». Série A. Histoire générale et locale. – Monographies, n°9. *L'Evêque de la Basse-Moûturie. Itinéraire du Luxembourg germanique, ou Voyage historique et pittoresque dans le Grand-Duché, 1844*, Luxemburg, 1980.
 J.-P. Koltz, *Les châteaux historiques du Luxembourg*, Luxemburg, 1975, p. 178.

¹ A. STEINMETZER, “Le sort des châteaux et châteaux forts luxembourgeois”, in: *Hémécht*, 27e jg, n° 2/3, 1975, p. 118.

Kasteel van Schoenfels

Rue du Village, L-7473 Schoenfels
 Toegang uitsluitend tot de buitenkant van de donjon en het park van het kasteel.